

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 5 maj kl. 2 e. m.

*Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, Nr 7,
i anledning av herr Vennerströms motion, Nr 186, om
skrivelse till Kungl. Maj:t angående meddelande av sär-
skilda enhetliga bestämmelser i fråga om domares ut-
bildning m. m.*

Närvarande: Herrar Eriksson i Stockholm, Ros, Lagerkvist, Jeppsson, Eric-
son i Boxholm, Leffler, Sjögren, Hansén*, Johansson i Krogs-
torp*, Nilsson i Köinge.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 186, som för förbere-
dande behandling hänvisats till utskottet, har herr Vennerström hemställt,
att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om ut-
redning, huruvida utan avvaktan å den nya rättegångsordningen särskilda,
enhetliga bestämmelser borde meddelas i fråga om domares utbildning,
domstolarnas rekrytering, befordringsväsendet vid domstolarna och därmed
sammanhängande spörsmål.

Ifråga om motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till
motionen.

Såsom bilaga är härvid fogad en av utskottets sekreterare, vice härads-
hövdingen S. Luterkort, på utskottets uppdrag utarbetad promemoria i ämnet.

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 13 saml. 3 avd. 6 häft. (Nr 7.) 1

Utskottet.

Utskottet delar motionärens allmänna uppfattning rörande betydelsen därav, att de personer, som en gång komma att utöva statens dömande funktioner erhålla den utbildning, som betingas av domareverksamhetens synnerligen betydelsefulla plats i samhällslivet. I likhet med motionären anser utskottet även, att denna utbildning bör äga rum enligt rationella grunder, samt att, såvitt möjligt, enhetliga bestämmelser böra meddelas rörande domareutbildningen och domstolarnas rekrytering.

Utskottet hyser emellertid den uppfattningen, att ifrågavarande uti motionen berörda spörsmål stå i sådant samband med det åt processkommissionen uppdragna arbete med utarbetandet av förslag rörande nydaning av hela vårt rättegångsväsende, att det måste antagas, att processkommissionen vid fullgörande av sitt uppdrag kommer att ägna behörig uppmärksamhet åt samma spörsmål samt framlägga de förslag, vartill omständigheterna föranleda.

Vid sådant förhållande finner utskottet någon framställning till Kungl. Maj:t, i sådant syfte som av motionären ifrågasättes, icke böra för närvarande äga rum, och får utskottet alltså hemställa,

att herr Vennerströms motion, nr 186, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 5 maj 1922.

På utskottets vägnar:

ERNST ERIKSSON.

Reservation

av herrar *Eriksson* i Stockholm, *Lagerkvist*, *Ericson* i Boxholm och *Sjögren*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

Det spörsmål, som genom förevarande motion förelagts utskottet till prövning är uppenbarligen av den beskaffenhet, att vissa svårigheter mött för utskottets ledamöter att själva bilda sig ett tillförlitligt omdöme angående behovet av den i motionen föreslagna utredningen. Det ligger även i öppen

dag, att utskottet icke kunnat i detalj bedöma riktigheten av den framställning och styrkan av de synpunkter, som innehållas uti den av utskottets sekreterare i ärendet avlämnade promemoria.

Utskottet har emellertid å andra sidan icke kunnat undgå att finna, att den allmänna åskådning angående förevarande spörsmål, som kommit till uttryck i motionen, är av beskaffenhet att böra vinna riksdagens stöd.

I likhet med motionären anser nämligen utskottet, att det för vårt lands framtida utveckling såsom rättsstat är utav avgörande betydelse, att äga en domarkår, vars medlemmar i vidsträcktast möjliga mån besitta de egenskaper, som utmärka en i ordets egentligaste bemärkelse god domare i ett modernt samhälle, och utskottet kan även ansluta sig till den tanke, varåt i ovannämnda promemoria givits uttryck, eller att det ur samhällssynpunkt är av fundamental betydelse, att de rätta domareegenskaperna äro tillfinnandes hos dem, som hava att utöva samhällets dömande funktion.

Utskottet har funnit de uti motionen framhållna synpunkter vara sådana, att med hänsyn till vad ovan anförts rörande spörsmålets allmänt samhälleliga betydelse, detsamma snarast möjligt torde böra göras till föremål för statsmakternas, i första hand Kungl. Maj:ts uppmärksamhet.

Beträffande omfattningen av den ifrågasatta utredningen anser sig utskottet allenast böra i anledning av motionens formulering framhålla, att spörsmålet angående »befordringsväsendet vid domstolarna», bortsett från det i promemorian påpekade indirekta sambandet, icke står i sådant förhållande till utbildnings- och rekryteringsfrågorna, att detsamma oundgängligen måste upptagas till behandling jämsides med sistnämnda frågor, vilka motionären med rätta i första hand haft för ögonen vid motionens avfattande.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte i anledning av herr Vennerströms motion, nr 186, för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, huruvida utan avvaktan å den nya rättegångsordningen enhetliga bestämmelser borde meddelas i fråga om domares utbildning och domstolarnas rekrytering jämte därmed sammanhängande spörsmål.

Bilaga 1.

P. M.

i anledning av herr Vennerströms motion, nr 186, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående meddelande av särskilda enhetliga bestämmelser ifråga om domares utbildning m. m.

Kortfattad översikt över den svenska domstolsorganisationen.

Allmänna underrätter (domstolar i första instans) äro *rådhusrätter* och *häradsrätter*.

A. *Rådhusrätterna* bestå av borgmästare och rådmän. Inom rätten gäller individuell rösträtt.

Borgmästaren är alltid lagfaren (skall hava avlagt juridisk examen).

Rådmännen äro med hänsyn till beskaffenheten av den tjänst de bekläda antingen s. k. litterata eller illiterata rådmän. Litterata rådmänstjänster äro sådana, med vilka äro förenade full tjänstgöringsskyldighet i vederbörande rådhusrätt (eventuellt rådhusrätt och magistrat). Dylika rådmän måste även vara lagfarna. Illiterata rådmansbefattningar innehavas av lekmän, som, utan att vid vederbörande domstol utöva annan funktion, deltaga i dess dömande verksamhet. (Anm. Illiterata rådmansbefattningar kunna tillfälligtvis innehavas av personer, som avlagt juridisk examen, utan att tjänsten därmed förlorar sin »illiterata» beskaffenhet.)

I de större städerna äro rådmänstjänsterna alltid litterata, under det att de smärre städernas (som ej lyda under landsrätt) rådhusrätter äro sammansatta av, utom borgmästaren, i vissa fall allenast illiterata rådmän och i andra fall av någon eller några litterata, men i övrigt av illiterata rådmän. Det är numera vanligt, att även i relativt små städer utom borgmästaren finnes någon litterat ledamot av rådhusrätten.

Borgmästare utnämnes av Kungl. Maj:t efter val å allmän rådstuga av dem, som äro kommunalt röstberättigade och enligt vid kommunala val gällande rösträttsbestämmelser. Förslag till återbesättande av borgmästartjänst, vilket upprättas av Konungens Befallningshavande, skall upptaga de tre personer, vilka vid valet erhållit högsta röstetalet; och äger Kungl. Maj:t att utnämna en av de sålunda å förslaget uppförda.

Rådmän utses av stadsfullmäktige dock att rådmän och magistratssekreterare i Stockholm väljas på samma sätt som borgmästare därstädes (R. F § 31; lag den 14 mars 1921).

B. *Häradsrätterna* bestå av häradshövding med nämnd. Häradshövdingen har ensam beslutanderätt; endast i det fall, att samtliga i nämnden tjänstgörande nämndemän (minst 7) förena sig om en mening, bliver denna gällande *emot* häradshövdingens.

Häradshövding utnämnes av Kungl. Maj:t.

C. *Domstolar i andra instans* (rikets tre hovrätter).

Varje hovrätt består av president och hovrättsråd, vilka utnämnas av Kungl. Maj:t.

I hovrätten äro därjämte anställda åtskilliga tjänstemän för föredragning och expediering av mål (sekreterare, fiskaler, notarier, aktuarier, arkivarier); samtliga dessa med juristutbildning.

Hovrätt utövar sin *dömande* funktion å avdelningar bestående av ordförande och fyra ledamöter (av vilka dock i allmänhet icke mera än fyra för varje deltaga i målens avgörande). Andra å hovrätten ankommande beslut kunna fattas in pleno; i frågor angående förordnanden inom hovrätten deltaga endast hovrättens ordinarie ledamöter.

Då i allmänhet i varje hovrätt ett antal av hovrättsråden på grund av sjukdom, offentliga uppdrag eller tjänstgöring i nedre justitierevisionen (se nedan) äro förhindrade att utöva sina sysslor som domare i hovrätten, måste inom varje hovrätt finnas ersättare för dessa hovrättsråd. Dessa ersättare äro de av Kungl. Maj:t på vederbörande hovrätts förslag förordnade *assessorer*. Till assessorer förordnas de, vilka vid de inom en hovrätt ständigt uppkommande kortare eller tillfälliga förfall för hovrättsråd av hovrätten själv förordnats att under en sammanlagd längre tid tjänstgöra såsom adjungerade ledamöter, e. o. assessorer. De i varje hovrätt förefintliga fiskaltjänsterna (för besvärsmålsföredragning) upprätthållas numera aldrig av dem, som av hovrätterna utnämnts till fiskaler; vid utnämningen till fiskal har nämligen vederbörande i regel redan erhållit förordnande såsom assessor, och har alltså att, därest han icke redan förordnats att tjänstgöra såsom revisionssekreterare eller erhållit annat offentligt uppdrag, att tjänstgöra såsom ledamot av hovrätten. Fiskalsföredragningen åter verkställas av dem, som erhållit hovrättens förordnande såsom t. f. fiskaler, och då dessa, på grund av tillfälliga förordnanden, såsom e. o. assessorer äro förhindrade, av de unga jurister, som inträtt i hovrättens tjänst för att där vinna befordran (fiskalsaspiranter, e. o. notarier).

D. *Högsta Domstolen*.

Ang. dess sammansättning och tjänstgöring se regeringsformen.

Målen förberedas till föredragning samt expedieras genom Kungl. Maj:ts Nedre justitierevision. Föredragande äro revisionssekreterarna.

Till revisionssekreterare förordnas i allmänhet endast den, som under viss längre tid tjänstgjort som ledamot av hovrätt (assessor).

Tjänstgöringen som revisionssekreterare avbrytes ofta därigenom, att vederbörande erhåller annat offentligt uppdrag. Det oaktat bibehåller vederbörande »sin tur» inom revisionen och vinner i sinom tid befordran till ordinarie revisionssekreterare. På det judiciella området kunna revisionssekreterarna vinna befordran till justitieråd. Men därjämte hava revisionssekreterarna, oavsett arten av den utav dem utövade verksamhet, ansetts hava viss företrädesrätt vid häradshövdingämbetenas tillsättande.

I allmänhet hava hittills revisionssekreterarna vid inträffade domsagoledigheter, ehuru de icke anmält sig såsom sökande i vanlig ordning, efter anmälan hos justitieministern utnämnts till häradshövdingar, ofta i de största domsagorna.

Den hittillsvarande formen för den praktiska domarutbildningen och domstolsrekryteringen.

Före 1918 års kanslistadga, (varom vidare nedan) funnos inga andra bestämmelser i förevarande ämne än stadgande om uppnådd 25 års ålder för rätten att förvalta domarämbete samt bestämmelser om viss tids tjänstgöring som biträde hos häradshövding såsom villkor för första domareförordnande. Sistnämnda bestämmelser vilade dessutom allenast på av hovrätterna träffade överenskommelser angående den förberedande tjänstgöringstid, som borde av vederbörande hovrätt krävas såsom villkor för domareförordnandes meddelande. Vid tiden för kanslistadgans tillkomst krävdes en tjänstgöringstid å domarkansli av $1\frac{1}{2}$ år. Den förberedande tjänstgöringstid som principiellt ansågs böra tagas i beräkning utgjordes endast av tjänstgöring som biträde hos häradshövding. Sålunda togs i regel ingen hänsyn till tjänstgöring ens vid större rådhusrätt såsom biträde *eller ledamot*. I enstaka fall förekom emellertid, att dylik tjänstgöring fick tillgodoräknas. Även i fråga om tjänstgöringstiden såsom sådan ansågs hovrätten kunna i någon mån dispensera.

Stadgandet om uppnådd 25 års ålder, som villkor för domareförordnande har alltid ansetts ovillkorligt. Dock måste därvid beaktas, att stadgandena ansetts gälla allenast de av hovrätterna och givetvis Kungl. Maj:t meddelade domareförordnande. Då magistraterna äga rätt att vid förfall av ledamot av rådhusrätt (rådman) förordna vikarie, har det hänt och torde väl alltjämt inträffa, att till rådman för kortare tid förordnats person, som ej uppnått 25 års ålder.

Det vanliga förloppet av domarutbildningen har varit följande. Sedan den unge juristen vid högskola avlagt juridisk examen (i medeltal efter omkring 4 års studier) har han på privat väg sökt komma i förbindelse med någon av rikets häradshövdingar för erhållande av s. k. tingsplats. Erbjudandet av sådan plats har i allmänhet inneburit, att häradshövdingarna utlovat, att, därest tjänstgöringen utfallit så, att häradshövdingen efter den såsom villkor för erhållande av domareförordnande bestämda tid kunnat vitsorda, att auskultanten ägde sådana kunskaper och egenskaper i övrigt, att dylikt förordnande enligt häradshövdingens åsikt kunde honom anförtrös, vid inträffande behov av tjänstledighet för häradshövdingen hos hovrätten föreslå auskultanten till vikarie. Vanligen gäller det till en början förordnande för auskultanten att hålla något visst ting eller tingssammanträde, och senare förordnande för honom att under kortare tider förestå häradshövdingeämbetet i domsagan under häradshövdingens ledighet.

Från den tidpunkt, då den unge juristen genom dylika förordnanden erhållit visst mått av meriter (omkring 6 ting eller tingssammanträden och 4 à 5 månaders domarämbete) hava hittills för hans fortsatta domarverksamhet öppnat sig två vägar.

a) den s. k. »tingshästvägen», som inneburit, att domaraspiranten fortsatt att genom enskilda häradshövdingars förmedling erhålla domarförordnanden under längre eller kortare ledigheter för häradshövdingarna, att aspiranterna härigenom så småningom kunnat återopa allt längre och längre tiders domartjänstgöring, att, sedan de sålunda uppnått flera års domaremeriter, de av hovrätterna ansetts berättigade, att utan förslag från häradshövding, efter inbördes turberäkning, frågakomma till förordnanden under den hovrätt, där deras tjänstgöring varit förlagd — men i allmänhet icke under andra hovrätter — samt att de slutligen i sinom tid efter samma meritberäkning vunnit befordran till ordinarie häradshövding i någon av rikets domsagor. Anmärkas må att under senare år (även innan domsagostadgans ikraftträdande) regeln varit att »tingshästarna» inkallats till tjänstgöring som e. o. assessorer under någon kortare tid (exemplvis ett år).

b) *hovrättsvägen*, som innebär, att domaraspiranten efter »avslutad» tjänstgöring inträder i hovrätten. Denna väg för den vidare domarutbildningen har emellertid inneburit som regel, att aspiranten komme att ägna sig åt övrrättstjänstgöring och normaliter, att han komme att i sinom tid vinna befordran till hovrättsråd. Endast för det fall att han efter längre tjänstgöring som revisionssekreterare med avseende å rätten att söka häradshövdingeämbete komme i den ställning, varom ovan förnämnts, kunde han i regel tänkas återgå till domarverksamhet i häradsrätt. — Tjänstgöringen inom hovrätten gestaltar sig på i huvudsak följande sätt. (Några bestämmelser, som reglera de ungas tjänstgöring inom hovrätten och grunderna för den prövning, de där måste undergå, finnas icke. Förhållandena hava därför också gestaltat sig olika i de olika hovrätterna. Förevarande framställning hänför sig normalt till förhållandena i Göta hovrätt). Sedan hovrättsaspiranten under någon tid tjänstgjort såsom amanuens (biträde hos protokollförare och andra hovrättens tjänstemän), och därunder jämväl fått som hjälp åt någon eller några hovrättsledamöter öva sig i uppsättande av rubriker uti värdjade mål, meddelas honom efter tur förordnande att såsom t. f. fiskal vid enstaka tillfällen föredraga besvärsmål. Efter någon tid erhåller han mera stadigvarande fiskalsförordnande (i Göta hovrätt till tjänstgöring vid division »indelt» fiskal). Under sistnämnda tjänstgöring förordnas han till vikarie för tjänstledigt hovrättsråd eller assessor (alltså såsom ledamot i hovrätten) och slutligen, då för honom kan återopas längre tids dylik tjänstgöring, äger hovrätten hos Kungl. Maj:t hemställa, att han förordnas till assessor i hovrätten. (Ang. förordnande som revisionssekreterare se ovan.)

Rekryteringen vid rådhusrätterna och särskilt vid de större rådhusrätterna.

Beträffande de smärre rådhusrätterna är frågan utan större betydelse. (I detta sammanhang avses nämligen icke att beröra frågan om lämpligheten av *domarval*.) Anmärkas bör likväl, att beträffande de smärre rådhusrätterna, där utom borgmästaren finnes ytterligare någon eller några litterata ledamöter av rätten, det torde framstå såsom en brist, att inga som helst bestämmelser finnas rörande de grunder, enligt vilka de till en ledigförklarad dylik befattning sökandes meriter skola beräknas (förhållandet i meritavseende mellan olika tjänstgöringsarter och vad slags tjänstgöring, som över huvudtaget må kunna återopas som merit). Det synes uppenbart, att frånvaron av dylika bestämmelser innebär ökade vådor för valets företagande utan behörigt hänsynstagande till de sakliga grunderna. Erfarenheterna stödja detta an-

tagande. Utfärdande av dylika bestämmelser synas icke behöva innebära något intrång städernas valprivilegier uti förevarande avseende.

Tydligast framträder emellertid ifrågavarande missförhållande vid de större rådhusrätterna, särskilt vid landets största underrätt, Stockholms rådhusrätt.

Frånvaron av rekryteringsbestämmelser för ifrågavarande rådhusrätter har medfört högst olikartad praxis vid de olika rådhusrätterna. I allmänhet torde väl kunna konstateras, att de större rådhusrätterna vid den första rekryteringen, d. v. s. vid antagande av auskultanter och meddelandet av de första förordnandena inom domstolen beaktat betydelsen av en i vanlig ordning vid häradsrätterna fullgjord tjänstgöring (tingssittning). Vad beträffar senare befordran inom domstolen, i den mån densamma beror av domstolen själv, (utnämning till stadsnotarier, som oftast äro ledamöter, och kriminal- och civilassessorer, som ständigt äro ledamöter av rätten) hänförs sig denna så gott som undantagslöst och i de största städerna (Göteborg, Malmö) väl undantagslöst till föregående tjänstgöring *inom domstolen*. Härav följer, att en på grund av sin föregående tjänstgöring och sina domareegenskaper i övrigt än så lämplig person under nuvarande förhållanden icke kan komma till användning i någon av dessa domstolar — där hans egenskaper kanske framför allt skulle behöva utnyttjas — därest han icke händelsevis fått sitt tidigare arbete förlagt till just den ifrågavarande domstolen. Betydelsen av det sagda framträder än tydligare vid ett framhållande av det i och för sig naturliga faktum, att vid senare rådmansval de väljande icke kunna vara benägna att förbigå de yngre domare, som vid tiden för valet redan länge ägnat sina arbetskrafter åt stadens tjänst.

Starkast framträda de påtalade olägenheterna som nämnt vid Stockholms rådhusrätt. Den, som närmare iakttagit hithörande förhållanden vid denna domstol, har kunnat iakttaga, att en viss tendens till »avspärrning» utåt gjort sig gällande. Sett ur nu ifrågakomna synpunkt innebär denna tendens, att vederbörande kommit att alltmåra lägga vikten vid ett strängt iakttagande av framför allt i formellt hänseende vid rådhusrätten tillämplad praxis. Sålunda har den enda acceptabla befodringsgrunden inom rådhusrätten blivit, tillräckligt långvarig, tjänstgöring *inom rådhusrätten*. Det har till och med förhållit sig så, att under senare år åtskilliga unga jurister vunnit befordran till kriminalassessorer (med därav följande anspråk att reguljärt i sinom tid bliva civilassessorer och sedermera rådmän) utan att hava fullgjort någon som helst annan tjänstgöring, framför allt utan att hava tillgodogjort sig hela den möjlighet att intränga i rättens väsen, som innefattas i det arbete å ett domarkansli, vilket måste föregå den s. k. tingssittningen.

1918 års kanslistadga (ersatt med ny stadga den 22 juni 1920.)

Kungl. stadgan den 20 juni 1918 med vissa föreskrifter om domsagornas förvaltning medförde vissa modifikationerna av de rådande förhållandena ifråga om utbildningstiden för de unga aspiranterna vid *häradsrätterna*. (Anm. stadgan har icke någon som helst tillämplighet å *rådhusrätternas* rekryteringsförhållanden). Stadgan, som närmast var föranledd av lagstiftningen om tremansnämndsting (lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden)

meddelade bestämmelser angående de olika tjänstgöringstider, som skulle gälla såsom förutsättningar för domarförordnandens erhållande (i vidare eller inskränkta mån, d. v. s. förordnande att hålla allenast sammanträde enligt nyssnämnda lag eller på annat sätt begränsat förordnande eller förordnande att *utan inskränkning* förvalta häradshövdingeämbete).

Enligt 20 § i 1918 års stadga kunde förordnande, att hålla sammanträde enligt sistnämnda lag eller på annat i nämnda paragraf angivet begränsat förordnande meddelas den som uppnått 25 års ålder samt avlagt för domarämbetets utövande föreskrivna kunskapsprov och därefter i 1 1/2 år tjänstgjort som biträde hos häradshövding, dock att för den, som efter examen tjänstgjort såsom sådant biträde två år uppnådd ålder av 24 år medförde behörighet enligt 20 §.

Förordnande att med vidsträcktare befogenhet förvalta häradshövdingämbete kunde enligt 21 § ej meddelas till annan än — utom ordinarie innehavare av domarämbete eller vice häradshövding — den som fyllt 25 år och antingen tjänstgjort såsom ledamot i hovrätt eller innehaft förordnande att uppehålla fiskaltjänst i hovrätt, eller ett och ett halvt år efter avlagd examen tjänstgjort som biträde åt häradshövding och under sex månader uppehållit befattning såsom ledamot i rådhusrätt, i vilken enligt gällande bestämmelser jämte borgmästare sitta minst två lagfarna ledamöter eller två år efter examen tjänstgjort såsom biträde åt häradshövding och under åtta rättegångsdagar eller fyra allmänna tingssammanträden handlagt mål och ärenden, som avses i § 1 i lagen den 7 maj 1918. Den, som icke tjänstgjort såsom ledamot i hovrätt eller innehaft förordnande att uppehålla fiskaltjänst i hovrätt eller under sex månader uppehållit befattning i sådan rådhusrätt, som ovan sagts, och ej heller var innehavare av domarämbete, *kunde icke, innan han fullgjort sådan tjänstgöring, som nyss nämnts, förordnas att hålla flera än tre tingssammanträden, utan så vore, att annan vikarie ej funnes att tillgå* (21 § 2 st.)

Mycket snart efter nämnda stadgas ikraftträdande visade sig emellertid praktiska svårigheter uppstå vid tillämpningen av omförmälda bestämmelser. Svårigheterna sammanhänge delvis med den under krigstiden och delvis ännu föreliggande svårigheten för häradshövdingarna i vissa delar av landet att överhuvudtaget erhålla biträden. På grund av berörda svårigheter blevo bestämmelserna ifråga tillsvidare satta ur kraft. Genom en Kungl. kungörelse den 15 mars 1920 förordnades nämligen, att utan hinder av vad i 20 och 21 §§ kanslistadgan vore föreskrivet, finge intill 1921 års utgång åt den, som uppnått 24 års ålder och efter avlagd examen tjänstgjort såsom biträde åt häradshövding ett år, meddelas förordnande med sådan befogenhet, som i 20 § sades, ävensom att intill utgången av juni månad 1923, den, som fyllt 25 år och tjänstgjort som biträde åt häradshövding 1 1/2 år, finge förordnas att förvalta häradshövdingämbete.

1918 års stadga innehöll ytterligare en bestämmelse avsedd att åstadkomma cirkulation i de unga juristernas tjänstgöring i hovrätt och häradsrätt, I 22 § av 1918 års kanslistadga hette det: »Den, som efter förordnande förvaltat häradshövdingämbete tre år eller hållit allmänna tingssammanträden med sammanlagt 60 rättegångsdagar, må ej, innan han tjänstgjort såsom ledamot eller uppehållit fiskaltjänst i hovrätt under sammanlagt ett år eller tjänstgjort såsom revisionssekreterare, erhålla ytterligare förordnande att uppehålla häradshövdingämbete». Jämväl denna bestäm-

melse blev genom Kungl. kungörelsen den 5 mars 1920 suspenderad för tiden intill 1921 års utgång.

Den 22 juni 1920 utfärdades ny kanslistadga. Ut i § 23 i denna författning stadgas, att förordnande med den inskränktare befogenheten må meddelas den, som fyllt 24 år samt avlagt för utövande av domarämbetet föreskrivna kunskapsprov och därefter ett år tjänstgjort såsom biträde åt häradshövding. Enligt 24 § må förordnande med vidsträcktare befogenhet än i § 23 sägs ej meddelas annan än — utom ordinarie innehavare av domarämbetet eller vice häradshövding — den, som fyllt 25 år och antingen tjänstgjort som biträde åt häradshövding under 1 år eller under sex månader uppehållit befattning som ledamot i rådhusrätt, i vilken, enligt gällande bestämmelser jämte borgmästaren sitta minst två lagfarna ledamöter, eller efter avlagd examen under 1 ½ år tjänstgjort som biträde åt häradshövding och under 6 rättegångsdagar eller tre allmänna tingssammanträden handlagt mål och ärenden, som avses i § 1 av lagen den 7 maj 1918. Därjämte innehåller 24 § motsvarande bestämmelser, som 21 § 2 st. i 1918 års stadga. 25 § är till sitt innehåll fullt överensstämmande med 22 § i den äldre stadgan.

Uti § 48 (bland övergångsbestämmelserna) stadgas, att utan hinder av vad i 24 § första och andra styckena vore föreskrivet, intill utgången av juni månad 1923, den, som fyllt 25 år samt 1 ½ år efter examen tjänstgjort som biträde åt häradshövding, må förordnas att förvalta häradshövdingämbete och hålla allmänt tingssammanträde, samt att vad i 25 § föreskreves ej finge utgöra hinder för att meddela förordnande att förvalta häradshövdingämbete för tiden intill 1921 års utgång.

Den nya grundsatsen om cirkulationen i tjänstgöringen, vilken såsom nämnt fastslagits redan i 1918 års stadga, har sålunda i likhet med de strängare krav för erhållande av domareförordnande, som nämnda stadga avsett att realisera, på grund av föreliggande praktiska svårigheter måst åsidosättas. Från och med detta års början har dock trätt i kraft stadgans bestämmelse om tvång för den, som viss längre tid tjänstgjort såsom vikarierande häradshövding att fullgöra viss hovrättstjänstgöring, innan vidare häradshövdingförordnande kan meddelas. Det må emellertid konstateras, att redan från början av den tid, då stadgans ifrågavarande såsom principiellt riktig ansedda bestämmelse skulle börja tillämpas, från hovrättsställning anförts, att med avseende å hovrätternas och häradsrätternas samtidiga behöriga rekrytering hart när oövervinnerliga svårigheter mötte vid bestämmelsens tillämpning.

Genom 1918 års stadga meddelades även vissa bestämmelser, varigenom en viss reglering ägde rum rörande de personers förhållanden, som på sätt ovan anförts gått den s. k. tingshästvägen, d. v. s. efter avslutande av den första tingstjänstgöringen, i regel utan hovrättstjänstgöring, fortsatt att samla domaremeriter genom domarförordnande vid de olika häradsrätterna. Den, som nu hållit allmänna tingssammanträden med sammanlagt 20 rättegångsdagar samt tjänstgjort som ledamot eller fiskal i hovrätt under sammanlagt ett år eller som revisionssekreterare, må på vederbörande hovrätts framställning av Kungl. Maj:t förordnas till vice häradshövding. Den, som förordnats till v. häradshövding, äger företräde framför andra till erhållande av förordnande att förvalta häradshövdingämbete under den hovrätt, vid vilken han är anställd,

när häradshövdingämbete är obesatt eller häradshövding åtnjuter långvarig tjänstledighet, men är han å andra sidan också skyldig mottaga dylikt förordnande (enligt 1920 års stadga jämväl såsom biträdande domare) i den utsträckning, hovrätten bestämmer. Angående vice häradshövdingens avlöningsförhållanden se 1920 års stadga (§§ 28, 33 och 34).

Vi äro alltjämt utan rationella bestämmelser rörande utbildningen av de personer, vilka ägna sig åt domarverksamheten och vilka en gång skola vinna befordran till ordinarie domarbefattningar. De ovan nämnda i kanslistadgan meddelade bestämmelserna hava icke tillkommit i direkt syfte att reglera omförmälda förhållanden. I den mån desamma ändock innebära viss reglering av hithörande frågor hava de, såsom ovan anförts, icke visat sig vara i allo väl genomtänkta, och äro utan vidare i behov av en sakkunnig granskning och omarbetning. Den omständigheten exempelvis, att under vissa för handen varande förhållanden (processuellt rättsligen organisatoriska såväl som rent faktiska) de nu uppställda grundsatserna om personalcirkulation emellan hovrätterna och häradsrätterna endast med svårighet eller icke alls låta sig genomföras, bör uppenbarligen icke föranleda därtill, att dessa grundsatser lämnas å sido. *Det gäller i stället att undersöka, på vilka andra vägar det åsyftade resultatet kan uppnås.*

Betydelsen av att äga enhetliga bestämmelser rörande domarutbildningen, torde framgå redan därav, att dylika bestämmelser förefinnas väl i alla länder med en mera utvecklad rättskultur (se bil. 2 och 3).

Inför en närmare eftertanke framträder betydelsen av den ifrågasatta lagstiftningen än skarpare. Knappast någon av det moderna samhällets funktioner torde för ett rätt utövande erfordra flera och mera olikartade egenskaper hos utövaren än domarkallet. Och beträffande knappast någon dylik funktion är det med hänsyn till funktionens fundamentala samhällsbetydelse av så stor vikt som beträffande domarämbetena, att de *rätta* egenskaperna äro tillfinnandes hos ämbetets innehavare. Det är under sådana förhållanden tydligt, att det är en synnerligen viktig allmän angelägenhet, att domarutbildningen ej får bliva en allenast av slumpen eller slentrianen beroende sak. Det är i stället oavvisligen nödvändigt, att statsmakterna tillse, att denna utbildning kommer att äga rum under sådana förhållanden, att genom själva utbildningen tillvaratages just de egenskaper, som efter noggrann och allsidig utredning befinnas vara de, vilka framför andra böra finnas hos en god domare. Det bör i detta sammanhang betonas, att bland dessa egenskaper icke blott böra finnas sådana, som äro att hänföra till det rättsligt-teoretiska området (kunskaper, skarpsinne m. m.). Det gäller även att tillvarataga vissa rent personliga egenskaper, som måste anses oeftergivliga för att kunna rätt utöva ett domarämbete, och fråga uppstår alltså om sättet att åstadkomma en sådan utbildning, att jämväl dylika egenskaper komma till sin rätt, och där de eventuellt icke från början förefinnas, om möjligt bringas i dagen.

Med hänsyn till det anförda, lär den kanske svåraste bristen i domarutbildningen vara att söka i den ensidighet, som kännetecknar de olika linjer, varunder, enligt vadi ovan antytts, domarutbildningen i vårt land alltjämt i huvudsak fortgår. Detta

sammanhänger med den skarpa avgränsning i förhållande till varandra, varunder de olika domstolstyperna förrätta sina värv, men även med den skarpa gränslinje, som i vårt land — i motsats till vad som i andra länder är fallet — är uppdragen mellan domaren och de som från andra utgångspunkter än domaren hava att vid domstol främja rättens realiserande. Under det att sålunda hos oss uppstått ett förhållande emellan domare och rättegångsombud, som i vissa fall utan svårighet kan karaktäriseras rent ut som fiendeskap, utvisar i andra länder själva de yttre arrangementen vid domstolsförhandlingarna, att ombuden äro en del av den rättskipande organismen (detta förhållande sammanhänger givetvis även med ombudens processuellt rättsligen mot oss olikartade ställning i dessa länder).

En av de viktigaste uppgifterna för en utredning angående domarutbildningen torde alltså bliva att undersöka i vad mån såsom ett led i denna utbildning även bör ingå viss tids tjänstgöring »på andra sidan skranket» såsom advokat. Betydelsen av att en domare själv varit i tillfälle att under praktisk utövning av advokatverksamhet sätta sig in i parts tankegång och, framför allt, därigenom kunnat inhämta självständig kunskap om, varest gränserna för en lojal advokatverksamhet äro att draga, synes icke kunna skattas nog högt.

Att åtminstone under utbildningsstadiet isoleringsförhållandet emellan de olika domstolarna, emellan överrätten och underrätten såväl som emellan de sistnämnda inbördes, häves, är av synnerligen stor vikt. Det måste betraktas såsom en väsentlig brist i en domares utbildning, att stora rättsområden icke kunnat av honom i praktiken studeras och än mer, att han saknar kännedom om väsentliga folklagers speciella rättsuppfattning i olika hänseenden. Ett behörigt beaktande av nämnda synpunkter torde åtminstone böra medföra, att den unge jurist, som har att åberopa en mångsidigare tjänstgöring vid olika domstolar och andra judiciella institutioner, må äga rätt att räkna sig tillgodo denna fullständigare utbildning.

Av det sagda följer även, såsom för övrigt redan ovan antytts, att utredning bör äga rum rörande beskaffenheten av och möjligheterna för en rationell utveckling av de ovan omförmälda bestämmelserna i 1920 års kanslistadga.

Men framför allt torde förhållandena i nu ifrågakörande hänseenden vid de större rådhusrätterna, särskilt Stockholms rådhusrätt, böra bliva föremål för en noggrann undersökning. Det torde nämligen icke längre vare sig kunna eller böra fördöljas, att de särskilt vid sistnämnda rådhusrätt nu tillämpade rekryteringssystem medfört resultat, som icke böra accepteras såsom slutgiltiga. Utan avseende å den städernas invånare tillkommande rätt att välja borgmästare och rådmän, lär det, alldeles särskilt i de städer, där utvecklingen medfört att domsrätt utövas jämväl av icke valda domare (civil- och kriminalassessorer) böra bliva en statsmakternas angelägenhet att tillse att åtminstone dessa domarebefattningar besättas enligt rationella befordringsgrunder. Det har redan ovan anmärkts, att om så blir förhållandet, detta även måste gynnsamt inverka på resultaten av borgmästare- och rådmansval (genom att till de väljandes förfogande vid valet ställa sakligt bättre utrustade personer) och sålunda minska de vådor, som obestriddligen alltid måste vara förenade med domarval, men som bliva större i samma mån, som de personer, vilka rimligen kunna antagas komma ifråga vid val, erhållit sin position med bortseende från rationella utbildnings- och befordringsgrunder.

Genom 1919 års lagstiftning om fri rättegång och de i samband därmed av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för den kostnadsfria rättshjälpsverksamhetens utveckling har i vårt rättsväsende införts ett moment, som otvivelaktigt kommer att bli av den allra största betydelse i olika hänseenden. Detta torde kanske icke minst vara fallet just med avseende å de möjligheter, som en rationellt bedriven rättshjälpsverksamhet redan nu visat sig innebära för en i ordets bästa bemärkelse god juristutbildning. Den jurist, som någon längre tid sysslat med rättshjälpsverksamheten i en större stad, måste oundgängligen hava mottagit ett starkare intryck av detta arbete. Ingenstädes lär han hava tillfälle att så omedelbart ställas inför rätten såsom en verklig realitet i samhället, ingenstädes att på närmare håll studera rättssystemets verkningar i den dagliga samvaron samhällsmedlemmar emellan, ingenstädes att studera ett rikare antal nyanser av rättskränkningar och sätten att reagera mot sådana. Ingenstädes kan heller för den unge juristen rättens sammanhang med hela mängden av sociala och mänskliga problem framstå i klarare dager. Det synes med andra ord ställt utom allt tvivel att, särskilt med hänsyn till nödvändigheten av att vid domarutbildningen beakta de rent mänskliga och sociala egenskaper, vilka böra förefinnas hos en domare, rättshjälpsanstalterna torde komma att bli av oskattbart värde såsom utbildningsplatser jämväl för en gång blivande domare. Någon allmän tjänstgöringsskyldighet vid sådan anstalt torde visserligen ej kunna föreskrivas, förrän i enlighet med grundtanken i rättskyddsreformen landet i dess helhet blivit omspänt av ett nät rättshjälpsanstalter. Så tillvida borde dock redan nu beaktande kunna skänkas åt de nu berörda synpunkterna, att i de regler, som fastställas för domarutbildningen, viss tids väl vitsordad tjänstgöring såsom föreståndare för eller biträdande jurist å statsunderstödd kommunal rättshjälpsanstalt finge likställas med tjänstgöring som biträde åt härads-hövding eller i rådhusrätt. Ett sådant förhållande skulle därjämte bidra att åstadkomma en bättre förståelse från domstolarnas sida för den i ett modernt samhälle ytterligt viktiga rättshjälpsverksamheten, varjämte därigenom nämnda verksamhet i sin ordning skulle vinna ökade möjligheter att sköta sin personalrekrytering på ett tillfredsställande sätt. — Själva arten av de domaregenskaper, som tjäastgöringen å rättshjälpsanstalt vore avsett att bibringa, pekar jämväl på önskemålet, att den ifrågasatta lagstiftningen rörande domarutbildningen måtte komma till stånd inom sådan tid, att den kan utgöra en förberedelse till processreformen i så mån, att genom densamma kan skapas en stam av domare, som kunna befinnas väl kvalificerade att föra ut i levande livet de tankar, som komma att vinna sanktion genom ifrågavarande reformer.

Av de rent personliga egenskaper, som en rationell domarutbildning måste eftersträva, är en av de viktigaste den oräddhågade *självständigheten*. Det måste sägas, att det i detta hänseende icke varit och ännu icke är välbeställt hos oss. Den omsjälvständigheten, att bland yngre jurister, som i de olika domstolarna dock utöva domarverksamhet under eget ansvar, icke så sällan kan spåras en viss rädsla för ett fullt självständigt handlande, en undfallenhet, som icke är förenlig med sann domarvärdighet, och en benägenhet för kompromisser, som icke hava sin plats i dömande verksamhet, synes böra föranleda en undersökning av, uti vilka förhållanden berörda brister i den unga domarens personlighet kunna hava sin grund.

Ifrågavarande missförhållande framträder givetvis först och främst och huvudsakligast uti de kollegiala domstolarna och hänför sig framför allt till den på ifrågavarande stadium väl mer eller mindre oundgängliga självrekrytering, som äger rum i nämnda domstolar. Men det är klart, att vådan av självrekryteringen blir större i den måndensamma lämnas lagligen oreglerad, och rum sålunda lämnas för — om än icke godtycke — ett förfarande vid domarförordnandens meddelande, som åtminstone realiter torde undandraga sig kontroll och möjlighet till revision. Det är uppenbarligen ett i och för sig oriktigt förhållande, att unga personer särskilt under någon längre tid, skola hava att utöva domareverksamhet kollegialt med andra personer, å vars votum den unges framtid inom vederbörande domstol är beroende. För den som något närmare varit i tillfälle att studera detta spörsmål behöver det ingalunda utgöra något bevis på hos vederbörande domstolsledamot förefintlig partiskhet eller personlig ovilja emot någon viss aspirant, om det utan svårighet kunnat i visst fall konstateras, att domstolsledamotens votum i frågor rörande aspirantens ställning inom »verket» icke varit dikterat av objektivt riktiga grunder. Även domare i kollegiala domstolar äro människor och låta alltför lätt i bedömande av andra människor leda sig av mer eller mindre medvetna fördomar, varjämte, när det gäller bedömandet av personers lämplighet såsom domare — och här träder åter faran av bristen på fastställda grunder för avgöranden av ifrågavarande art i dagen — för olika domare mycket olika domarkvalifikationer framstå såsom de mera eller mindre avgörande. Till allt detta kommer vådan av den »kårande» (de kollegiala hänsynen) som väl icke alltid kunna undgås ens i en stor kollegial domstol.

De nu berörda synpunkterna hava alltjämt sin tillämpning med avseende å rekryterings- och befordringsförhållanden även inom hovrätterna. Genom införandet av assessorsinstitutionen (se ovan) hava visserligen de värsta riskerna av det påtalade systemet borteliminerats. Det kan numera visserligen icke — såsom tidigare i flera fall ägt rum — ifrågakomma, att personer, vilka ansetts lämpliga att under 2 fulla år vara ledamöter av hovrätt, därefter utan angivande av skäl och utan klagorätt förklaras icke besitta förutsättningarna för sådant ledamotskap. Men icke desto mindre kvarstår för den unge juristen innan han erhåller sitt förordnande som assessor av Kungl. Maj:t en avsevärd tid, varunder han har att utöva domarämbete i en ställning inom hovrätten i övrigt, som väl kan komma att vid åtskilliga — för den av hans votum beroende rättssökanden nog så viktiga — avgöranden ställa den unge domarens självständighet på alltför hårda prov.

Det orubbliga kravet å absolut självständighet hos varje domare synes böra föranleda utredning i vad mån nu berörda olägenheter inom hovrättsrekryteringen kunna undanröjas. Åtgärder, som härutinnan kunna tänkas ifrågakomma, äro: meddelande av bestämmelser om viss begränsad tid, inom vilken auskultanten skall äga rätt påkalla prövning av sin lämplighet för domarevärvet (i hovrätten eller i under rätt), om tillsättande av en kommission inom hovrätten med särskild uppgift att verkställa omförmälda prövning, om de grunder, varå sådan prövning skall vila, om skyldighet för kommissionen att avgiva motiverat beslut och om rätt för auskultanten att överklaga sådant beslut.

Vad här anförts rörande förhållandena i hovrätt äger motsvarande tillämpning beträffande exempelvis Stockholms rådhusrätt. Likartade förhållanden hava tidigare

även förelegat i fråga om de äldre lantdomaraspiranternas ställning i förhållande till hovrätterna. Genom vice häradshövdinginstitutionens införande hava dessa förhållanden undergått en förbättring i viss mån motsvarande den, som beträffande hovrätten ägt rum genom assessorsförordnandena. Frågan om skapande av större självständighet för vice häradshövdingarna sammanhänger numera närmast med våra underrättsdomares allmänna löneregleringsfrågor och skall ej nu här behandlas.

Den, som studerar de bestämmelser, som i en modern processordning meddelats i syfte att åstadkomma en rationell domarutbildning, frapperas av den detaljerade reglering, som å ifrågavarande processuellt-rättsliga område anses erforderlig. Särskilt i fråga om den förberedelse-tjänstgöring, som de unga juristerna hava att fullgöra, innan de släppas fram till den prövning, vars genomgående berättigar till utövande av självständigt domarämbete, innehåller den österrikiska lagstiftningen detaljerade föreskrifter om tjänstgöringstidens indelning för tjänstgöring vid olika domstolar, hos advokater och förvaltningsmyndigheter, om studieämnen och deras inbördes ordningsföljd, om det syfte, förberedelse-tjänstgöringen avser att främja i fråga om den unge juristens utbildning, om handledning i tjänstgöringen och om den anda, vari denna skall utövas. Med nämnda bestämmelser såsom bakgrund framträder den fullkomliga fråvaron hos oss av varje offentlig reglering av hithörande förhållanden i så mycket klarare dager. Det torde därför med tagen behörig hänsyn till den stora olikhet, som föreligger emellan de processrättsliga förhållandena hos oss och andra länder, väl kunna antagas, att ett av de viktigaste syftena med den nu ifrågasatta utredningen måste bliva att utröna, om icke även i vårt land under gällande rättegångsordning skulle kunna meddelas vissa den blivande domarens utbildning reglerande allmänna bestämmelser av den art, som i andra länder ansetts erforderliga.

Alldeles särskild uppmärksamhet torde böra ägnas frågan om i vad mån domarutbildningen bör göras till en verklig specialutbildning, en utbildning för de unga jurister, som tillkännagivit en bestämd avsikt att ägna sig åt domarverksamhet. De nu rådande förhållandena, varunder ingen differentiering förekommer med avseende å de unga juristernas utbildning till domare och till andra värv (för administrativa tjänster), hava medfört sådana resultat beträffande genomsnittskvaliteten hos de unga män, vilka släppas fram till utövande av domarverksamhet vid häradsrätterna, att redan härutinnan torde föreligga ett talande skäl för den ifrågasatta utredningen. Det är visserligen i huvudstaden, som den ifrågavarande vådan av det hittillsvarande utbildningssättet tydligast framträtt (de unga juristernas tjänstgöring samtidigt vid domstolar och inom administrationen). Men alldeles bortsett härifrån synes det vara uppenbart, att den nuvarande, huvudsakligen å formernas grundliga inlärande inriktade »notarieutbildningen» vid häradsrätterna — som givetvis även har sin stora betydelse för dem, vilka hava för avsikt att övergå till administrativ tjänstgöring — icke kan i någon mån motsvara kraven å den mångsidiga, å såväl formell som materiell utbildning inriktade utbildning, som rätteligen torde böra krävas för dem, som skola ägna sig åt domarvärv.

Stockholm i april 1922.

S. Luterkort.

*Bilaga 2.***Juristutbildningen i Tyskland—Preussen.**

I. Ut i den *för hela Tyska riket gällande* »Gerichtverfassungsgesetz» (domstolsorganisationslag) stadgas bl. a. att behörighet att utöva domarämbete uppnås genom undergående av två särskilda provningar. Den första av dessa provningar måste hava föregåtts av ett treårigt studium av rättsvetenskapen vid något universitet. Mellan den första och den andra provningen måste ligga en tidrymd av tre år, som *skall* användas till tjänstgöring *vid domstolarna* och hos advokater men delvis även *kan* till någon del användas till tjänstgöring hos åklagarmaktens representanter (Staatanwaltschaft). I de enskilda förbundsstaterna kan varda stadgat, att den för universitetsstudiet eller för förberedelsestjänsten bestämda tiden förlänges, eller att en del av sistnämnda tid, dock högst ett år, skall eller kan användas till tjänstgöring hos förvaltningsmyndigheterna. Den, som bestått den första provningen i en förbundsstat, kan erhålla tillträde till förberedelse för judiciell tjänst och till den andra provningen i varje annan förbundsstat. Den tid, som använts till förberedelse i en förbundsstat, kan tillgodoräknas inom varje.

II. *Sammandrag* av gällande bestämmelser angående de juridiska provningarna och förberedelsen till högre judiciell tjänst (Vorbereitung zum höheren Justizdienst) i Preussen.

Beklädandet av ämbete såsom domare, allmän åklagare, advokat eller »notar» förutsätter ett treårigt studium av rättsvetenskaper vid ett universitet och två juridiska provningar. Den första av dessa provningar undergår inför kommissioner vid en överrätt (Kammergericht i Berlin eller någon »Oberlandesgericht»), den andra (grosse Staatsprüfung) vid en för hela riket anordnad kommission (Justizprüfungskommission).

Den första provningen (som omfattar en skriftlig och en muntlig provning) skall hava till syfte att utröna kandidatens positiva kunskaper i de olika rättsdisciplinerna, hans insikt i rättsförhållandenas väsen och deras historiska utveckling ävensom om kandidaten överhuvudtaget tillägnat sig den för hans blivande yrke erforderliga allmänna rätts- och statsvetenskapliga bildningen.

De, som godkänts i den första provningen, utnämnas av presidenten i den överrätt, vid vilken de anmäla sig till tjänstgöring, till referendarier och få i samband därmed avlägga ed.

Referendarier måste innan de berättigas undergå den andra provningen — grosse Staatsprüfung — genomgå en förberedelsestid om tre år i praktisk tjänst. Under denna förberedelsestid skola de sysselsättas vid domstolarna i första och andra instans, hos åklagarmakten, hos advokater och »notarier». Deras sysselsättning skall anordnas

och ledas så, att de i samtliga de göromål, som ankomma på nämnda funktionärer, vinna den insikt och praktiska erfarenhet, som erfordras för fullgörande av ifrågavarande ämbetsgöromål. Efter förberedelse tidens slut berättigas referendarien, om han enligt de vitsord, som skola avgivas rörande *hela* hans sysselsättning, bör anses såsom förberedd till den andra prövningens undergående. Sistnämnda prövning omfattar såväl skriftliga som muntliga prov och skall hava en väsentligen praktisk karaktär. Den skall därför inriktas på undersökning, om kandidaten förvärvat en grundlig kunskap om den allmänna och om den i Preussen gällande offentliga och privata rätten, och om han bör förklaras kompetent att med framgång beklädas med en *självständig* ställning i praktisk judiciell tjänst. De referendarier, som godkänts i den andra prövningen, utnämnas av justitieministern till assessorer (Gerichtsassessoren). — Justitieministern äger meddela närmare föreskrifter angående det närmare genomförandet av nu anförda bestämmelser (ex. ang. det närmare sättet för prövningarnas undergående, prövningskommissionernas sammansättning, fördelning av den för den förberedande tjänstgöringen bestämda tid, rätten att efter underkänd prövning få undergå ny sådan).

III. *Bestämmelser angående den förberedande tjänstgöringen.* Under förberedelse tiden skall referendarien i regel utbildas 6 månader vid en »Amtsgericht» (under rätt med en domare), 8 månader vid en »Landgericht» (kollegial domstol, underrätt i vissa och andra instansdomstol i andra mål), 4 månader hos en åklagare, 6 månader hos en advokat, 8 månader *änyo* vid en »Amtsgericht» samt 4 månader vid en överrätt. För förberedelse tjänstgöringens gestaltning skall hänsynen till en effektiv utbildning vara avgörande, därvid särskilt skall beaktas, att icke flera referendarier hänvisas till de judiciella myndigheterna, än som kunna vinna utbildning hos dem, samt att referendarierna så litet som möjligt skola behöva flytta från den grupp, de en gång tilldelats.

Överrättens president åligger att utöva den *allmänna* ledningen av och tillsynen å förberedelse tjänstgöringen, under det att den direkta ledningen och tillsynen tillkommer den domstolschef, den åklagare myndighet eller den advokat, till vilken referendarien hänvisats för tjänstgöringens fullgörande. Ledarna hava, sedan de olika tjänstgöringsperioderna gått till ända, att avgiva vitsord angående referendarien, särskilt över hans förmåga och hans arbetsprestationer, över graden av hans utbildning och över hans uppförande.

Föremål för den praktiska utbildningen hos domstolarna och åklagare makten äro alla tjänstegrenar inklusive rättsförvaltningen och domstolskanslitjänsten. I och för denna utbildning hänvisas referendarien till en eller flera domare eller åklagare, vilka äro särskilt lämpliga för ifrågavarande ändamål. Till *en* sådan ämbetsman få icke hänvisas flera referendarier, än som är förenligt med syftet att uppnå en verksam utbildning.

Referendarien skall regelbundet öfvervara domstols sessionerna, fritt föredraga av honom förberedda ärenden och även erhålla tillfälle att i andra saker framlägga sin åsikt. Till förrättande av kansli sysslor får han användas endast i den mån så erfordras för utbildningen. Att skriva ned förhandlingar efter diktamen och att föra protokoll enligt fastställda formulär får han i regel endast användas vid förberedelse tjänstgöringens början.

Referendariens praktiska utbildning utvidgas genom ständiga övningar, som äro inrättade vid vissa av justitieministern bestämda domstolar (Landgerichte). Rörande dessa övningar finnas närmare bestämmelser utfärdade. Syftet med dessa övningar är, icke så mycket att genom en systematisk behandling av hela rättssystemet bibringa referendarien abstrakt vetande och teoretisk kunskap som att undervisa honom i rättens användning, att leda honom till en rätt uppfattning av rättslivets företeelser och att öka hans förståelse för rättslivets behov.

Referendarien skall, såvitt möjligt, erhålla tillfälle att bese affärs- och industri-företag samt större lantbruks- och hantverksföretag ävensom att få en omedelbar inblick i andra myndigheters och offentliga institutioners organisationer och arbetssätt.

Om referendarien genom tadelvärt uppförande visar sig ovärdig att fortsätta tjänstgöringen eller icke gör behöriga framsteg i utbildningen, skall till justitieministern göras framställning om hans entledigande från tjänstgöringen.

Då referendarien uppfyllt förutsättningarna för att få delta i den slutliga prövningen (grosse Staatsprüfung) och enligt överrättspresidentens därom avgivna förklaring har avslutat förberedelse-tjänstgöringen, skall till justitieministern göras framställning om rätt för referendarien att få undergå denna prövning. Närmare föreskrifter äro meddelade angående densammas förrättande.

*Bilaga 3.***Kort sammanfattning av gällande bestämmelser om domarutbildningen i Österrike.**

Behörighet att utöva domarämbete vinnes genom att avlägga föreskriven rätts- och statsvetenskaplig examen, genom godkända föreskrivna teoretiska prov och genom att undergå »domarämbetesprövning» (Richteramtprüfung). Sistnämnda prövning måste föregås av en treårig förberedelsejänst (Vorbereitungsdienst).

Den treåriga förberedelsejänsten *skall* fullgöras vid kretsdomstolar (Bezirksgerichte), vid domstolar i första instans samt hos åklagarmakten vid någon första instansdomstol. En del av förberedelsejänsten *kan* fullgöras vid överrätt (Oberlandesgericht), hos en finansprokurator eller å ett advokatkontor. För vissa delar av eller orter i ett överrättsdistrikt kan tjänstgöringen hos en finansprokurator eller advokat av justitieministern förklaras vara nödvändig.

Tjänstgöringen *vid domstol* måste fortgå under minst två år; tjänstgöringen i envar av de andra utbildningsgrenarna får icke överstiga sex månader.

Förordningen den 15/8 1897 ang. förberedelsejänsten.
(Über den richterlichen Vorbereitungsdienst.)

Presidenten i överrätten (Oberlandesgericht) bestämmer ej mindre vid vilken domstol i första instans eller kretsdomstol auskultanten skall tjänstgöra än även om denne skall fullgöra en del av förberedelsejänsten vid överrätten.

Bestämmelse om platsen, varest förberedelsejänsten eller del därav skall fullgöras, kan i syfte att åstadkomma lämpligare sysselsättning eller bättre utbildning för auskultanten när som helst ändras.

Auskultanten skall anvisas tjänstgöring endast vid sådana domstolar, som genom omfattningen av och arten av göromål erbjuda tillräcklig sysselsättning och tillfälle till utbildning. I synnerhet måste undvikas, att till dessa domstolar hänvisas för stort antal auskultanter och att därigenom ändamålet med förberedelsejänsten äventyras.

Förberedelsejänsten har icke endast till ändamål att skänka noggrann inblick i de olika vid domstolarna och hos allmänna åklagarna förekommande göromål samt sättet för dessas fullgörande samt att lämna tillfälle att ernå den för domartjänstgöringen erforderliga vanan och övning. Tjänstgöringen skall även fullständiga och befästa auskultantens rättsvetenskapliga utbildning och förhjälpa honom till en enhetlig uppfattning och en bättre förståelse för rätten och rättslivet. Slutligen avses därmed att bibringa auskultanten större förmåga att tillämpa den materiella rätten å under domstols prövning draga levnadsförhållanden och att åstadkomma rättsligen riktiga bedömanden och domslut i civila och kriminella mål.

Förberedelsestjänsten skall hos de personer, vilka ämna ägna sig åt domarekallet, jämväl väcka insikt därom att icke handhavandet av rättsskipningens former utan den rätta lösningen av det till domstolens prövning hänskjutna rättsfallet är domarens egentliga uppgift.

För att uppnå detta mål skall förberedelsestjänstgöringen anordnas så, att auskultanterna lära känna samtliga göromål såväl i de olika domstolsgrenarna som i kansli- och förvaltningstjänsten, och att de bliva i stånd att i alla domare- och åklagaregöromål förvärva den för sådana göromåls självständiga förrättande erforderliga förmåga. På grund av att förberedelsestjänstens övervägande äger karaktär av undervisning, är det förbjudet att utnyttja auskultants arbetskraft sålunda, att förberedelsestjänstens ändamål äventyras. Med undantag för de tillfällen, då auskultanten har att deltaga i sessioner och förhandlingar, skall deras tjänstgöring anordnas så, att en del av tjänstgöringstiden blir disponibel för studier och deras vetenskapliga utbildning.

De personer, som förordnas att handhava ledningen av förberedelsestjänsten, hava att såväl genom lämpliga anordningar som genom personlig uppsikt sörja för, att auskultanterna erhålla sysselsättning på sätt som motsvarar förberedelsestjänstens syfte.

Vid utväljandet av de domare och advokater, till vilka auskultanter skola hänvisas i och för utbildning, skall hänsyn tagas till arten och omfånget av dessas ämbetsverksamhet samt till det stadium, vartill förberedelsestjänstgöringen hunnit. Ämbetsmän, som icke äro ägnade att på ett fruktbärande sätt undervisa andra personer, och i synnerhet sådana, som icke äga den erforderliga meddelksamheten eller hos vilka det brister i förmåga att sätta sig in i den undervisades tankegång och att klara och förbättra hans åskådningar, få icke komma i betraktande.

Den, som är anförtrödd auskultantutbildning, skall använda hela sin uppmärksamhet på deras undervisning och se till, att de samvetsgrant fullgöra dem förelagda arbeten. De, som hava fått sig anförtrött utbildningen av ett större antal auskultanter, kunna för fullgörandet av detta uppdrag vinna befrielse från fullgörande av andra sina ämbetsåligganden.

Förberedelsestjänsten skall under de sex första månaderna fullgöras vid en kretsdomstol (Bezirksgericht).

På denna tjänstgöring skall följa tolv månaders tjänstgöring vid en första instansdomstol. Därefter skall ett halvt år användas i och för tjänstgöring hos en finansprokurator, å ett advokatkontor eller vid en överrätt. Efter detta skall auskultanten ånyo, under tre fjärdedels år, tjänstgöra vid en kretsdomstol. För tjänstgöring hos allmänna åklagaren är bestämd en tid av tre månader, vilken tid dock genom motsvarande avkortning av domstolstjänstgöringen i brottmål kan utsträckas till fem månader.

Tjänstgöringen å advokatkontor får endast äga rum hos vissa på särskilt sätt kvalificerade advokater. Dessa få på en gång ej hava mer än två auskultanter tjänstgörande hos sig.

Under första tjänstgöringen vid kretsdomstol skall auskultanten framförallt göras förtrogen med grunddragen av domstolsväsendet och huvudformerna för domstolstjänstgöringen. Han skall under denna tid också sätta sig in i kansligöromålen.

Av den del av förberedelsestjänsten, som faller på domstol i första instans,

skola sex månader användas till tjänstgöring i brottmålsdomstol. Under återstoden av denna tjänstgöring skola auskultanterna sysselsättas med civila mål och ärenden och, om möjligt, först med förandet av handels- och bolagsregister, med inskrivnings- och konkursärenden och först därefter med egentliga tvistemål.

Under tjänstgöringen hos allmänna åklagaren skola auskultanterna i görligaste mån sysselsättas med de »inre» göromålen. Är det nödvändigt att de användas som åklagare vid domstol, får hela den för tjänstgöring hos åklagaren anslagna tid icke tagas i anspråk därför.

Vid överrätten skola auskultanterna erhålla sysselsättning i civila mål och brottmål. Särskilt skola de erhålla tillfälle till att lära känna fullföljdsförfarandet i civila tvistemål och vara närvarande vid överrättsdomstolarnas överläggningar rörande andra rättsmedel.

Den andra tjänstgöringen vid kretsdomstol är uteslutande ägnad till övning i handläggning av civila mål och ärenden. Först skola auskultanterna syssla med de till den frivilliga rättsvården hörande ärendena, särskilt arvs- och förmynderskapsärenden och därefter övergå de till övningar i civila mål.

Under denna tjänstgöring skall huvudvikten läggas på övning i måls handläggning och avgörande.

För att giva auskultanterna tillfälle till övning i författande och förarbetande av större sakframställningar (Tatsachenmaterial) skall åt honom uppdragas att studera större akter och att därefter författa redogörelser över dessas innehåll. Därvid får han icke inskränka sig till att göra endast ett utdrag ur akten. Även genom berörda arbete avses att väcka och befästa förmåga av självständigt omdöme rörande rättsliga tvister. Därför skola auskultanterna i nämnda redogörelser ingående behandla sin egen rättsåskådning i förhållande till den fackvetenskapliga litteraturens synpunkter å det föreliggande fallet. Kritiken av dessa redogörelser skall ske genom muntligt samtal och om möjligt i närvaro av andra.

På övning i hörandet av parter, vittnen och andra personer skall den största omsorg nedläggas. För ernående av den nödiga vanan däri ägnar sig huvudsakligen tjänstgöring hos undersökningsdomare. Auskultanterna hava därvid att i början uppmärksam samt följa förhören och skola de, om det sig göra låter, före detsamma meddelas ändamålet med dem. Senare kunna de själva, i närvaro av en förhørsdomare, få anställa förhör; förhørsdomaren skall därvid efter behov ingripa beriktigande eller upplysande.

Under tjänstgöring hos finansprokurator eller advokat skola auskultanterna framförallt lära känna utvecklingen och behandlingen av mål, sett från parternas egen ståndpunkt.

»Domareämbetsprövningen» skall omfatta alla grenar av civil- och straffrätten. De områden av stats-, finans- och förvaltningsrätten, vilka skola anses såsom viktiga för den dömande verksamheten, fastställas genom särskild förordning.

Vid domareämbetsprövningen skall avläggas såväl skriftliga som muntliga prov, och skall prövningen gå ut på att undersöka, om auskultanten förvärvat icke blott de för tjänstgöring vid civil- och brottmålsdomstolar av alla instanser nödiga formella kunskaper och praktisk duglighet utan även förmåga av rättsligen riktiga bedömanden av civil- och brottmål.